

ЗНАЧЕННЯ КРЕМЕНЕЦЬКОГО ЛІЦЕЮ В РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Особливу роль у розбудові нової системи освіти на західноволинських землях відведено Кременецькому ліцею, в якому система фізичного виховання займала достойне місце у вихованні людини нового типу. У ліцеї було створено чітку систему фізичного виховання. Сформовано міжкласові колективи з приблизно однаковим рівнем фізичного розвитку, що дозволило диференційовано підійти до процесу фізичної підготовки учнів. Поділ школярів на такі групи сприяв тісному контакту із учителями фізичної культури. У Кременецькому ліцеї створено: збірну ліцейну команду, учні якої постійно брали участь у різноманітних змаганнях, та у 1936 році – Міжшкільний спортивний клуб Кременецького ліцею, який мав свій статут і керівництво. Ліцейні команди брали участь у змаганнях не тільки в Кременці, але й на виїзді. Встановлено, що значний внесок у розвиток фізичної культури і спорту на Кременеччині та в Кременецькому ліцеї зробили такі фахівці, як: Ян Таргонський, Галина Фальковська, Юліан Козловський. Великим популяризатором спорту не тільки в ліцеї, а й серед жителів міста став професор Юліан Козловський. Він також сам брав участь у змаганнях, в організації та суддівстві змагань різного рівня з багатьох видів спорту. За його ініціативи, завдяки організації щорічних змагань, які відбувалися по чергово в закладах освіти Ридзина та Кременця, відбулося зближення студентської молоді. В Кременці 29 грудня 1931 року була створена Секція Оборони Держави і Фізичного виховання Об'єднання Громадських Організацій, серед завдань якої було згуртування загальних зусиль організацій. Завдяки ентузіазму шкільної молоді лижний рух набрав розмаху і вийшов у позашкільну сферу. Виготовлення лижного спорядження на верстатах у шкільних майстернях сприяло зменшенню його ціни та дало змогу залучити до занять лижним спортом спочатку молодших школярів, а потім і старші верстви населення.

Ключові слова: Волинь, Кременецький ліцей, міжвоєнний період, фізична культура і спорт.

Levandovska L. Yu.,
Dovgan O. M.,
Banakh V. I.

THE SIGNIFICANCE OF KREMENETS LYCEUM IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS DEVELOPMENT IN VOLYN IN INTERWAR PERIOD

A special role in the development of a new educational system in West Volyn was given to the Kremenets Lyceum, in which physical education occupied an important place in upbringing process. The Lyceum created a clear system of physical education. Interclass collectives with the same level of physical development were formed, which allowed to differentiate approach to the process of physical training. The division of pupils into such groups created close contact with physical education teachers. The Lyceum created the team, whose pupils participated in various

competitions, and in 1936, interschool sports club, which had its statute and leadership. Lyceum teams took part in competitions not only in Kremenets, but also in other towns. Jan Targonsky, Galina Falkovska and Julian Kozlovsky made a significant contribution into the development of physical culture and sports in Kremenets and Kremenets Lyceum. Professor Yulian Kozlovsky became a great popularizer of sports not only in the lyceum, but also among the town residents. He also participated in competitions, in the organization and judging of competitions of various levels in many sports. At his initiative, thanks to the organization of annual competitions, which took place alternately in Rydzyn and Kremenets educational institutions, there was a rapprochement of student youth. On December 29, 1931, the Section of State Defense and Physical Education of the Association of Public Organizations was established in Kremenets, the tasks of which were to unite the joint efforts of the organizations. Thanks to the enthusiasm of schoolchildren, the ski movement gained popularity and went into the extracurricular sphere. The production of ski equipment on machines in school workshops helped to reduce its price and made it possible to involve first-graders and then older sections of the population in skiing.

Key words: Volyn, Kremenets Lyceum, interwar period, physical culture and sports.

Кінець XIX – початок XX століття характеризувався активним відродженням фізичного виховання та збільшенням інтересу населення до занять гімнастикою та спортом, у тому числі й на Волині. Прагнення молоді до занять спортом не минули й Кременеччину. Важливе місце в структурі польських середніх навчальних закладів Волині займав у міжвоєнний період, у першу чергу, Кременецький ліцей, який відновив свою діяльність 27 травня 1920 року за наказом Ю. Пілсудського. У розбудові нової системи освіти розвитку фізичного виховання та спорту на західноволинських землях цьому навчальному закладу відведено особливу роль. Тому пошук, аналіз та висвітлення нових архівних і літературно-наукових фактів із проблем становлення фізичного виховання та спорту на Волині є актуальним.

Аналіз літературних джерел показав, що існує значна кількість праць, присвячених розвитку фізичної культури та спорту на волинських землях, проте ця інформація не повністю систематизована і мало висвітлює міжвоєнний період на початку XX століття на Кременеччині.

Аспекти особливостей функціонування фізичного виховання та спорту в регіоні були висвітлені у працях: С. Грудняка, А. Войнаровського, М. Прищепи, В. Данілічової. Система фізичного виховання займала достойне місце у вихованні людини нового типу, тож Кременецький ліцей став одним із найзначніших виховних осередків на Волині [2]. Створення хорошої матеріально-спортивної бази сприяло розвитку багатьох видів спорту, а саме: легкої атлетики, спортивних ігор, ковзанярського та лижного спорту, хокею, тенісу, стрільби, тощо. Зацікавленість різними видами спорту серед учнів і викладачів була великою [2].

Метою дослідження було вивчити внесок Кременецького ліцею у розвиток фізичної культури та спорту на Волині у міжвоєнний період. Завдання: визначити особливості організації фізичного виховання в Кременецькому ліцеї та внесок працівників ліцею у розвиток фізичної культури і спорту.

У Кременецькому ліцеї було створено чітку систему фізичного виховання. Впровадження дальтонської системи навчання створило нові можливості в організації фізичного виховання. У Кременецькому ліцеї створювалися класи для

обдарованих дітей, а в галузі фізичного виховання – міжкласові колективи. Оскільки в одному класі займалися діти з неоднаковим рівнем фізичного розвитку, то сподіватися на поступальний рух фізичного розвитку учнів цього класу було марно. Якщо підвищені вимоги з фізичного виховання для фізично слабших дітей були непомірні, то для сильніших учнів ці вимоги були надто низькими. Тому й постало питання створення міжкласових колективів дітей з приблизно однаковим рівнем фізичного розвитку. Поділ школярів на такі групи сприяв налагодженню контакту між учителями фізичної культури. Кожного року 2-3 травня проводилося традиційне лицейне свято, у програмі якого обов'язково були спортивні змагання з легкої атлетики, спортивних ігор та ін.

29 грудня 1931 року в Кременці була створена Секція Оборони Держави і Фізичного виховання Об'єднання Громадських Організацій. Її завданнями були згуртування загальних зусиль організацій, а також безпосередня діяльність у фізичному вихованні і спорті та громадській обороні держави.

Велике значення в житті Кременецького лицю мала співпраця у цій галузі з гімназією ім. Сулковських в Ридзині, яка була ініційована у 1932 році директором Тадеушом Лопушанським, вчителями Оскаром Завроцьким (Ридзина) та професором Юліаном Козловським (Кременець). Метою її було зближення молоді двох закладів, піднесення рівня фізичної культури та спорту, виховання шляхетної поведінки на змаганнях та, власне, й організація самих щорічних змагань, які відбувалися поперемінно в Ридзині та Кременці. Під час проведення таких змагань команди складались із 15 учасників. Проте в цих змаганнях могли брати участь лише ті учні, які задовільно навчались. Змагання були командними і мали велике виховне значення. Для запобігання спеціалізації з будь-якого виду спорту, обов'язковою умовою змагань було те, що кожен учасник мав володіти Державною спортивною відзнакою (Państwowa Odznaka Sportowa) [8]. У програму змагань входили: легкоатлетичне триборство, п'ятиборство, естафетний біг, спортивні ігри, такі як: волейбол, баскетбол, ручний м'яч, теніс, з військової підготовки (стрільба з малокаліберної та військової зброї). Всього таких зустрічей відбулося шість. Хоча команда з Ридзини завжди перемагала за командним заліком, проте з окремих видів спорту учасники з Кременця були сильнішими [5].

У 1936 році був створений Міжшкільний спортивний клуб Кременецького лицю. Його метою було об'єднання лицейної молоді та використання всіх цінностей, які може дати фізичне виховання і спорт. Клуб мав свій статут і керівництво. Опікуном клубу був обраний професор Юліан Козловський. На честь відкриття Міжшкільного спортивного клубу були проведені спортивні змагання, в яких брали участь всі школи Кременецького лицю [7]. Лицейні команди брали участь у змаганнях не тільки в Кременці, але й на виїзді.

На посадах учителів працювали чудові спеціалісти, знавці своєї справи – Ян Таргонський, Галина Фальковська, Юліан Козловський. Останній був великим популяризатором спорту не тільки в лицей, а й серед жителів міста, сам брав участь в організації та суддівстві змагань різного рівня з багатьох видів спорту. У місцевій пресі друкувалися його статті.

Юліан Козловський народився 6 січня 1898 року у Варшаві. У 1905 році виїхав із батьками до Естонії, куди його батько був висланий царською владою за участь у патріотичних організаціях. У 1914 році родина переїхала до Петрограду, де Юліан закінчив польську реальну школу. У 1927 році закінчив Варшавський інститут фізичного виховання, а згодом доповнив своє навчання в Австрії, Швеції

та Фінляндії. З 1927 року по 1939 рік Ю. Козловський був учителем фізичного виховання в Кременецькому Ліцеї [3].

Природні умови Кременця, які склалися історично, ставили його в один ряд із містами з хорошою спортивною базою. Завдяки цим умовам Кременець розвивався як спортивний і культурний осередок Волині.

Лижний рух на Кременеччині розпочався в 1927–1928 рр. завдяки ентузіазму шкільної молоді. Дороговизна лижного спорядження не давала розвиватися цьому виду спорту повною мірою. Перші лижі у Кременці почали виготовлятися на верстатах у шкільних майстернях. Це дало доступ до занять лижами шкільній молоді, яка по праву вважала себе першим пропагандистом цього виду спорту. Рух, започаткований шкільною молоддю, набрав розмаху і вийшов у позашкільну сферу, що дало змогу залучити до занять лижним спортом спочатку молодших школярів, а потім і старші верстви населення. З'являються перші спортивні клуби з лижними секціями та впроваджуються лижні курси, на яких поступово навчали початківців їзди на лижах. Одночасно з цим, у Кременці виникає виробництво лиж місцевими виробниками. В 1929 році виробництво лижного спорядження, що вироблялося на місці, було вдосконалено.

В 1930 році виробленням лиж зайнялась Ліцейна мебельна фабрика у Смізі і Вишнівська ремісничка школа. Вже у 1931 році в Кременці було кілька приватних виробників, які почали випускати непогані лижі за цінами нижчими, ніж на ринку. Одночасно почалося виробництво лижного взуття і кріплення у шкіряних і слюсарних майстернях. У такий спосіб була розв'язана проблема екіпіровки аматорів, а справою рекомендацій і навчання лижників зайнялись громадські інституції [4].

Курси лижників, які були організовані в цей час, підняли рівень лижного спорту на Кременеччині. Розвиток лижного спорту в Кременці здійснювався тільки на місцевому рівні і не мав зв'язку зі спортивними осередками інших міст. Число лижників зростало, але відчувалась нестача інструкторів. Єдиної методики навчання техніки їзди в інструкторів не було, тому важко було перейти на планове навчання.

Нагальною потребою того часу стали спільна злагоджена праця не тільки різних спортивних клубів, а і створення певної системи навчання, організація змагань і прогулянок, підготовка суддів та інструкторів, налагодження зв'язків по всій Волині, а також налагодження співпраці з Польським лижним союзом з метою підняття рівня лижного спорту.

Юліан Козловський взявся за реалізацію цього плану і був організатором різноманітних змагань із лижних гонок і стрибків з трампліну як місцевого, так і міжнародного рівнів. Він наголошував, що у Кременці повинен бути осередок зимових видів спорту таких, як: лижного, санного спорту, бігу на ковзанах та хокею. Також у Кременці обов'язково повинна бути лижна секція, зареєстрована Польським Союзом лижників, яка б займалася розвитком лижного спорту на теренах Кременеччини. Потрібно організувати імпрези і лижні змагання, курси, прогулянки, впроваджувати Державну відзнаку лижника [4].

Одночасно цю роботу взяло на себе Об'єднання Суспільних Організацій (Zjednoczenie Organizacyj Społecznych – ZOS) Кременецького повіту за посередництвом «Секції спортивної». У лютому 1932 року була організована секція лижних курсів для повіту і вже в березні відбулись перші змагання з бігу на лижах на 5 кілометрів. Беручи управління в свої руки, секція почала

співпрацювати зі спортивними колами, клубами і товариствами в складанні календаря лижних імпрез.

Щоб піднести роль лижного спорту, уможливити зустрічі зі спортсменами вищого класу з інших міст, зацікавити ширше коло любителів, було прийнято рішення про побудову лижного трампліна. Завдяки ініціативі професорів Ю. Козловського і А. Бергера та при фінансуванні Повітового комітету фізичного виховання та військової підготовки, завдяки зусиллям громадськості такий трамплін без будь-якої допомоги з боку держави був збудований на землях подарованих ліцеєм, який також надав будівельний матеріал. Запрошена група фахівців обрала для цього найкраще місце і вибрала урочище Гнилого озера (1,5 км від Кременця). Хвиля прийнятих рішень на пленарних зборах «Секції спортивної» була початком побудови стрибкового трампліна. План трампліну виконав професор Целярський. Потужність цього трампліну була спочатку дуже мала – 20 метрів, а надалі збільшилась до 50 метрів. Урочище його відкриття відбулося 15 січня 1933 року. Центральною вулицею пройшов парад лижників під музичний супровід військового оркестру 12-го Полку уланів. Парад приймали віцевоєвода М. Годлевський, представники адміністративної влади, громадських організацій та військових. Церемонія відкриття трампліна на урочищі «Гниле озеро» зібрала близько 3 тисяч чоловік. Після освяти прозвучали промови, відбулося перерізання стрічки віцевоєводою М. Годлевським, урочище підняття прапора. Після урочистого відкриття були проведені перші змагання на цьому трампліні. У змаганнях прийняло участь 4 стрибуни: Лянкош із Закопаного, Тейсейре – чемпіон Львова, Юрковський з Катовіц, Моторков з Кременецького клубу спортивного. Перший стрибок на новозбудованому трампліні виконав відомий лижник, чемпіон Польщі Юзеф Лянкош, який і виграв ці змагання. Протягом наступних років цей вид спорту набув великої популярності [1].

Кременецький ландшафт та красиві краєвиди околиць міста сприяли розвитку лижного туризму на Кременеччині. Спортивними клубами було розроблено зимові туристичні маршрути різної категорії складності як для початківців, так і досвідчених лижників. Траси були позначені знаками різного кольору, відповідно до складності маршруту. Маршрути були прокладені по території Осовиці, Калинівки, території Гнилого Озера до села Жолоби, до Божої гори з поворотом до Кременця. Кілька маршрутів було прокладено по території Сичівки до сіл: Чугалі, Веселівка, Білокриниця, Угорськ, Лішня, Стіжок із поверненням до Кременця.

Маршрути для початківців були прокладені по більш рівнинній місцевості, а для тих, хто володів лижами вправно, були і спуски, і круті повороти. Крім цього, були прокладені більш складні маршрути для змагань із лижних гонок.

Необхідно зауважити, що туристи дали свої назви деяким місцевостям (Кавалерський та Чортів спуски, Гарний краєвид та ін.). Разом із розвитком лижного туризму вдосконалювалась і лижна техніка. При спортивних клубах були організовані курси навчання їзди на лижах для початківців [3].

За реалізацію плану створення басейну чи місця для купання, що не були доведені до логічного завершення в минулих роках, взявся Ю. Козловський. Питання було знов піднято Об'єднанням громадських організацій і стало однією із найважливіших справ. У результаті спільних зусиль 14 червня 1933 року відбулося відкриття і освячення басейну, який був збудований на території Бережці-Сапанів на річці Іква в Млинівцях. При його будівництві було враховано

всі необхідні вимоги.

Крім урочистостей, на відкритті басейну Ю. Козловський організував змагання з плавання в таких видах: 50 м для чоловіків і жінок класичним стилем, 100 м для чоловіків вільним стилем і змагання зі стрибків із вежі.

Значення басейну для Кременця було дуже великим, не тільки з погляду розвитку плавального спорту, але й з погляду пожвавлення культурного життя міста [6]. Окрім змагань, організованих Об'єднанням громадських організацій, Ю. Козловський керував проведенням змагань, які проводила Морська Ліга, що була організована в Кременці. У програму змагань було включено: плавання, перегони на байдарках, пірнання, стрибки з вежі і трамплінів у воду, поєдинки байдарок, вибір короля і королеви Ікви, разом з їх коронацією, танці при освітленні прожекторів, ілюмінація [7].

Будучи великим любителем і популяризатором мотоспорту Ю. Козловський у змаганнях, які організувала Секція мотоциклістів Об'єднання громадських організацій у Кременці 16 жовтня 1937 року, виграв на мотоциклі «Norton» гонку на 30 км. 23 жовтня 1937 р. у Кременці відбулися змагання з фігурної їзди на мотоциклах, де він посів II місце [4].

Із відновленням діяльності Кременецького ліцею розпочинається активний розвиток фізичної культури та спорту на Кременеччині. Значний внесок у розвиток фізичного виховання та спорту на Кременеччині та в Кременецькому ліцеї, зокрема, зробили професори Юліан Козловський, Олександр Бергер, викладачі Ян Таргонський і Галина Фальковська, які були організаторами та членами різноманітних організацій, клубів і секцій. Процес фізичного виховання та фізичної підготовки здійснювався диференційовано залежно від фізичної підготовленості учнів. Працівники Кременецького ліцею активно брали участь в організації і проведенні різноманітних змагань та імпрез, побудові лижного трампліна, басейну, створенні Міжшкільного спортивного клубу Кременецького ліцею, спортивного клубу Кременецького ліцею, збірної команди ліцею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Berger A. Otwarcie skoczni narciarskiej w Krzemieńcu. *Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie*, Liceum Krzemienieckie, Wydział Powiatowy w Krzemieńcu, Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika. 1933. № 1. S. 39–40.
2. Czarnocki S. Znaczenie Liceum Krzemienieckiego dla Wołynia. Artykuły I Premowienia: 1932–1939. Londyn : 1986. S. 115–125
3. Czarnocki S., Mączak F., Berger A., Kozłowski J Przewodnik narciarza po Krzemieńcu i okolicach. Praca zbiorowa. Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika. Krzemieniec, 1935. 34 s.
4. Kozłowsky J. Narciarstwo i jego rozwój w Krzemieńcu. *Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie*. Liceum Krzemienieckie, Wydział Powiatowy w Krzemieńcu, Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika, 1932. № 1. S. 24–25.
5. Liceum Krzemieniecki w dobie obecnej 1920–1935. Opracowanie zbiorowe. Krzemieniec. maj 1935 r. 32 s. (далі LK w dobie obecnej 1920–1935).
6. R. Otwarcie pływalni. *Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie*. Liceum Krzemienieckie, Wydział Powiatowy w Krzemieńcu, Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika, 1933. № 6. 269 s.

7. Stachurski Ryszard. Otwarcie Międzyszkolnego Klubu Sportowego Liceum Krzemienieckiego w dn. 2-go i 3-go maja w Krzemieńcu. Stachurski Ryszard. *Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie*, Liceum Krzemienieckie, Wydział Powiatowy w Krzemieńcu, Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika, 1936. № 5. 210 s.

8. Zawody międzyszkolne Rydzyna-Krzemieniec. S. *Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie*. Liceum Krzemienieckie, Wydział Powiatowy w Krzemieńcu, Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika 1933. № 5. S. 217–218.

REFERENCES

1. Berger A. (1933). Otwarcie skoczni narciarskiej w Krzemieńcu. *Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie*, Liceum Krzemienieckie, Wydział Powiatowy w Krzemieńcu, Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika. № 1. S. 39–40. [in in Polish].

2. Czarnocki S. (1986). Znaczenie Liceum Krzemienieckiego dla Wołynia. *Artykuły I Premowienia: 1932–1939*. Londyn. S. 115–125. [in in Polish].

3. Czarnocki S., Mączak F., Berger A., Kozłowski J. (1935). Przewodnik narciarza po Krzemieńcu i okolicach. *Praca zbiorowa. Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego*, drukarnia W. Cwika. Krzemieniec. 34 s. [in in Polish].

4. Kozłowski J. (1932). Narciarstwo i jego rozwój w Krzemieńcu. *Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie*. Liceum Krzemienieckie, Wydział Powiatowy w Krzemieńcu, Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika, № 1. S. 24–25. [in in Polish].

5. Liceum Krzemieniecki w dobie obecnej 1920–1935. *Opracowanie zbiorowe. Krzemieniec. maj 1935 r.* 32 s. (далі LK w dobie obecnej 1920–1935). [in in Polish].

6. R. Otwarcie pływalni. *Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie*. Liceum Krzemienieckie, Wydział Powiatowy w Krzemieńcu, Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika, 1933. № 6. 269 s. [in in Polish].

7. Stachurski Ryszard. (1936). Otwarcie Międzyszkolnego Klubu Sportowego Liceum Krzemienieckiego w dn. 2-go i 3-go maja w Krzemieńcu. Stachurski Ryszard. *Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie*, Liceum Krzemienieckie, Wydział Powiatowy w Krzemieńcu, Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika, № 5. 210 s. [in in Polish].

8. Zawody międzyszkolne Rydzyna-Krzemieniec. (1933). S. *Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie*. Liceum Krzemienieckie, Wydział Powiatowy w Krzemieńcu, Zjednoczenie Organizacyj Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika. № 5. S. 217–218. [in in Polish].

volodyabanakh@gmail.com

Рецензент: д. пед. н., доцент Безносюк О. О.